

Zelenka, Miloš

Pokus o literární antropologii

Opera Slavica. 1994, vol. 4, iss. 1, pp. 66-68

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116358>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

tov v konečné verzi "vyměnil" jeden Scottův román za druhý, tedy román, který čte v noci před soubojem Pečorin: podle Altschullera jde o případ "falešné adresy", Lermontov chtěl skrýt přímou souvislost svého románu s románem St Ronan's Well. R. Schulz (USA) se zabývá ohlasy Lermontova v písňových textech A. Galiče a soustřeďuje se zejména na souvislosti Rudého trojúhelníku A. Galiče s Písní o kupci Kalašnikovovi. Na rozdíl od předchozích statí tu však jde více o hypotetické soudy než o dostatečně argumentovaný kontakt dvou básnických subjektů. Závěrečný příspěvek I. Jefimova (USA) představuje s nadhledem podaný kritický výklad pojetí Lermontovova

díla u Merežkovského, V. Solovjova, Rozanova a Klučevského. Autor statí zdůrazňuje především úzkost zorného úhlu, který je většinou determinován filosofickými nebo historickými koncepcemi daného myslitele. Zároveň tak - v obecné rovině - odhaluje slabiny takových přístupů k literárnímu artefaktu, které opomíjejí estetické a strukturální kvality umělecké literatury.

Vcelku lze konstatovat, že sborník svou úroveň daleko přesahuje běžné jubilejní publikace, podává zajímavý obraz různých badatelských metod a nepochybně přináší řadu nových poznatků o díle ruského básníka.

Vladimír Kostřica

Pokus o literární antropologii

Chvatík, K.: Melancholie a vzdor (Eseje o moderní české literatuře). Československý spisovatel, Praha 1992, 272 s.

V uplynulých letech česká literárně-kritická publicistika zaznamenala několik výborů či sborníků, jejichž podnětnost spočívala v komunikační rezonanci a v míře objektivního postžení vývojových tendencí slovesného umění 20. století. K významným antologiím lze zařadit i práci Květoslava Chvatíka s metaforickým názvem *Melancholie a vzdor*, která je koncipována jako prohloubená informace pro zahraniční a domácí čtenáře o kontextových vazbách českého písemnictví posledních sto let s duchovními evropskými proudy. Antologie obsahuje celkem 17 studií z let 1982-1988, jež se tematicky soustřeďují ke třem základním okruhům: 1. česká teorie umění 20. století (Čapek, Mukařovský, Patočka, Teige), 2. medailony českých básníků (Havlíček, Seifert, Skácel), 3. portréty významných osobností domácí literatury - většinou

disidentského a samizdatového zaměření (Kundera, Škvorecký, Vaculík ad.).

Úvodní stat' Pražská moderně a její vývojové etapy vymezuje pojem "moderna", který se zde vymyká běžnému terminologickému úzu: není jím míněn časový úsek 1890-1914 souhrnně označující nástup moderních -ismů koncem a přelomem století. Chvatík chápe "modernu" spíše jako jistý integrující princip, který konstituuje vývojovou linii domácího písemnictví - nejvíce vstupující do pomyslného dialogu s evropským kulturním děním: počínaje generací 90. let a konče novými tendencemi v poválečné literatuře (Gruša, Hrabal, Kundera, Linhartová ad.). Poněkud problematičtější je užití atributu "pražský"; ve spojení s tzv. modernou toto označení většinou implikuje specifické povědomí organické syntézy české, německé a židovské kultury

v pražském duchovním prostoru od přelomu století až do začátku druhé světové války. Je zřejmé, že Praha v tomto zvláštním meziliterárním společenství vystupovala jako tvořivý substrát odrážející ambivalentní vztah autorského subjektu k metropoli (I. Cvrkal), avšak řada programů, směrů a poetik logicky probíhala dualitně, tj. nezávisle na Praze nebo paralelně s ní (např. široký diapazon pražsko-brněnské generace Devětsilu).

Jak jsme již konstatovali, první blok studií analyzuje rozličné koncepce české uměnovědy 20. století: např. netradiční prezentace K. Čapka jako poučeného teoretika kultury Chvatíkovi slouží k odhalení noetických zdrojů spisovatelovy tvorby, v stati o Teigově pojetí avantgardy je načrtnuta originální typologická paralela s H. Marcusem ve vztahu k názorům na umění a sociální revoluci. Obdobně v eseji Filozofie umění Jana Patočky se badatel zamýšlí nad svazkem Kunst und Zeit, kterým stuttgartské nakladatelství KlettCotta roku 1987 zahájilo vydání sebraných spisů tohoto českého filozofa rozvíjejícího podněty Husserlovy fenomenologie. Chvatík dospívá k názoru, že Patočková teleologické myšlení osobitě řeší dilema moderní evropské vědy - krizi lidské existence. V teoreticky koncipovaném bloku největší pozornost zasluhuje studie Jan Mukařovský, Roman Jakobson a Pražský lingvistický kroužek, která přehledně shrnuje genezi a meziválečné působení českého strukturalismu, zejména vývoj estetických názorů Jana Mukařovského. In margine třeba konstatovat, že patrně přehlédnutím tiskových chyb vznikly některé nepřesnosti: Jakobson v Československu nepůsobil od roku 1921 (s. 93), nýbrž přijel již v červenci 1920; rovněž název časopisu, na jehož vydávání se Jakobson v USA podílel, nezní nezní World (tj. svět, jak se uvádí v nepřesné citaci Jakobsonova dopisu Mukařovskému na s. 96), ale správně Word (=slovo).

Jestliže druhý tematický oddíl přináší příležitostně profily českých básníků původně určené zahraničním čtenářům - např. jubilejní zamyšlení nad udělením Nobelovy ceny J. Seifertovi, portréty "moravského" J. Skácela a surrealisty Z. Havlíčka, pak těžiště Chvatíkova zájmu jednoznačně spočívá v próze, v oblasti moderního románu. Badatel zde interpretuje hodnoty tzv. generace 60. let: Škvoreckého Zbabělce, Kunderův Žert, tvorbu Hrabalovu a Vaculíkovu, ale i německy psaný román Fasáda z roku 1981 od Libuše Monkové ztvárnující existenciální zážitky čtyř českých umělců. Badatelovy výklady tu narušují zažitá domácí schémata: např. u Škvoreckého jej nezajímá úloha jazzu jako dominantního motivu či stylovorného faktoru prozaikova naračného umění, ale funkce literárních inspirací ukazující směrem k poetice postmodernistické intertextuality. Konstitutivní rysy Škvoreckého vypravěčství Chvatík shledává v akcentování děje a v estetice identifikace - v čtenářsky neintencionálním "vcit'ování" s autorovými postavami. Otázkou však zůstává, zda narační "populárnost" spisovatelova stylu není vyvolána i žánrovou transformací tvárných postupů tzv. paraliteratury, mj. tomu nasvědčuje i úspěšná rezonance cyklu detektivních próz s postavou poručíka Borůvky.

V dvojici studií o Kunderově próze Chvatík upozorňuje na sémantiku fikce a autobiografického prvku, na vztah esejistických reflexí a románové linie analyticky zachycující prostřednictvím estetiky distance krizi lidské komunikace v postindustriální společnosti. Z tohoto hlediska badatel Kunderovy romány právem považuje za fenomenologický popis, za intelektuálně hravý obraz věci samé (s. 185). Obdobně dvě "hrabalovské" stati zařazují Hrabalovy texty pro svou antropologizující autentičnost a nasycenost životní empirií - stejně jako Kunderovo dílo - ke klasickým hodnotám české postmoderny. Je zajímavé, že Chvatík v této souvis-

losti považuje Konec moderní doby (1946) od J. Chaluppeckého za první postmodernistický manifest v Evropě ovlivňující i rané dílo Hrabalovo založené v návaznosti na výtvarnou skupinu D 42 na prvcích koláže a montáže. Teorie postmoderny však tyto rysy přiřazuje spíše ke klasické moderně, zatímco postmodernistická textová strategie se vyznačuje absolutizací palimpsestu, organizovaným textovým chaosem, kde nelze identifikovat "své" a "cizí". Bylo by proto podnětné konkretizovat, jakým způsobem Hrabalova ideologie "totálního realismu" textově realizuje návrat k syžetu a k vlastnímu obsahu sdělovaného. Obecně je však možné souhlasit s vývodem, že postmodernismus se v Hrabalově próze intenzivně manifestuje obnovením jednoty života a díla, umění a skutečnosti, celkově akcentací antropologických zdrojů moderní tvorby (s. 211).

Chvatkovy metatexty nesou ve svém podtitulu žánrové označení esejů, ve sku-

tečnosti tradiční "šaldovské" chápání tohoto útvaru podstatně přesahují - nikoli však směrem k laické komunikativnosti, nýbrž k přístupné vědecké esejistice, pro níž je příznačné spojení srozumitelnosti a pregnantně formulované myšlenky. Badatel představuje typ racionálního syntetika, který upřednostňuje vidění kontextových souvislostí, literární "filozofování" než minuciózní interpretaci konkrétních textů. Na druhou stranu jej vždy ve shodě s vrcholnou strukturalistickou estetikou zajímá "praktická slovesnost" - jak sám Chvatík zdůrazňuje - antropologický obsah literárních děl; odtud i jisté sblížení s pragmatickou poetikou či moderními komunikačními koncepcemi. Rozhodně tato metodologická orientace badatelův soubor esejů odlišuje od oné publicistické symbiózy deskriptivně pojatého strukturalismu a postimpresionistické esejistiky, která v české literárněvědné praxi stále převládá.

Miloš Zelenka

Slovenská teorie a historie překladu

K otázkám teórie a dejín prekladu na Slovensku I. Pavol Winczer a kolektív, Bratislava 1993, vědecká redaktorka Mária Kusá, vědecký recenzent Miloš Tomčík, 260 stran.

Již řadu let je slovenské myšlení o překladu zajímavější a objevnější než české, translatologické práce jsou tu i více společensky ceněny. Snad je to dáno jinou situací českého národa, jehož příslušníci často se shovívavým úsměvem tvrdí, že Slováci si své národní obrození prožívají vlastně až nyní; nejsem si však zcela jist, zda na naše novodobé "národní obrození" není už zase příliš pozdě. Neboť práce s jazykem krásné literatury nemůže být nikdy hotova a jak vznikl novodobý český

literární jazyk se nedovíme z překladů triviální a pornografické literatury, ale spíše z Jungmannova Chateaubrianda, Milтона nebo Graye. V slovenském systematickém propracovávání teorie a dějin překládání, této "reflexe reflexe", nevidím tudíž nic staromilského, spíše štěstí setkání staré a nové doby, tradice a současnosti. Charakteristické také je, že Slováci propojují svou translatologii zcela přirozeně s genologií a především s moderní komparatistikou a koncepcí meziliterární, jak je známe